

лексического, словообразовательного и фонетического оформления в разных диалектных зонах этой территориальной единицы.

Ключевые слова: среднеподнепровский диалект, диалектный текст, зональность, наречие, лексико-грамматический класс слов, обстоятельственные наречия места, направления, времени, причины, цели.

A. I. Martynova

Functioning of adverbial modifies in the Mid Upper Dnieper patios

The article regards the adverb as a lexical-grammatical class of words in dialectal texts of the Mid Upper Dnieper dialects. Also the paper analyzes the adverb belonging to the various semantic-syntactic groups and subgroups, and reveals the peculiarities of its functioning in different formal syntactic positions, as well as usage of some modifying adverbs in the meaning of the subclasses.

The investigation has stated that the adverb form up the portion of 7-12% only, and their number can possibly increase due to reduplication of the adverbs, originated from the pronouns.

Most frequent are the adverbs of place, direction and time, whereas the modifies of cause and consequence in their semantic-syntactic relations are mainly represented by prepositional-flectional constructions and subordinate clauses of compound sentences.

Most adverbial units have become the literary-conventional ones, that accounts for the Mid Upper Dnieper dialect basis of the Ukrainian language, though some adverbs are revealing the specific features of the dialect under consideration being lexically, formally and phonetically shaped in different dialectal zones of this patois territorial unit.

Key words: Mid Upper Dnieper patios, text in patios, zone division, adverb, lexical-grammatical class of words, adverbial modifiers of place, direction, time, cause, purpose.

УДК 811.161.2'

Т. В. Щербина

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ КІЛЬКОСТІ В ГОВІРКАХ СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКО-СТЕПОВОГО ПОРУБІЖЖЯ

У статті на матеріалі діалектних текстів досліджені особливості вербального вираження кількості в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя. На відміну від літературної мови, у якій категорія кількості реалізована за допомогою квантитативності й нумеративності, у зв'язних діалектних текстах представлений лише квантитативний її вияв на лексичному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному мовних рівнях. У розвідці здійснено аналіз способів і засобів вияву категорії кількості в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, описано структуру найменувань із кількісним значенням, указано на їхню продуктивність. Центр функціонально-семантичного поля кількості в аналізованому ареалі становлять лексеми зі значенням точно окресленої кількості (числівники, іменники й прислівники). Особливу увагу звернено на вимірювальні (параметричні) лінгвістичні одиниці, що реалізують семантику неточної квантитативної оцінки, репрезентовану мікрополями неозначено малої, неозначено великої, невизначеної й приблизної кількості.

Ключові слова: категорія кількості, означена кількість, неточна кількість, неозначено мала кількість, неозначено велика кількість, невизначена кількість, приблизна кількість, діалектний текст, говірки середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя.

Постановка проблеми. Одним із виявів буття людини є цілий комплекс кількісних уявлень. Результатом пізнання та осмислення квантитативних характеристик об'єктивної реальності стала диференціація людиною точної (визначеної) та неточної (невизначеної й приблизної) кількості. Зміст категорії квантитативності формувався протягом усієї історії людства й став об'єктом уваги представників різних галузей наук – філософів, логіків, лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поліаспектна категорія кількості була предметом зацікавлень багатьох учених. У сучасних мовознавчих працях представлено

граматичну специфіку вияву кількості (Л. Ж. Норкіна [8], І. В. Слободцова [12]), її семантичні особливості (Ж. Г. Маглакелідзе [7], Т. В. Бобкова [1]), засоби вираження (С. О. Швачко [15], О. Л. Ричкова [9], О. А. Самочорнова [10]), когнітивні, соціолінгвістичні та номінативні аспекти (С. А. Жаботинська [6], О. І. Єгорова [4, 5]), однак здійснені ці дослідження на матеріалі російської, англійської, німецької мов. Особливості функціонування номенів неозначеної квантитативності в українських казках проаналізувала С. В. Шабі [14], в українському поетичному дискурсі – О. Ю. Семененко [11]. Спорадично представлена категорія кількості на діалектному матеріалі, причому звернено увагу здебільшого на специфіку словозміни числівника в українських говірках Північної Буковини (Л. Гажук-Котик [2]), у говірці Північного Приазов'я (І. Ходикіна [13]). Лексико-граматичні розряди, граматичні категорії й парадигматичні характеристики іменних частин мови, зокрема й числівника, у наддунайській говірці на матеріалі діалектних текстів описала М. С. Делюсто [3].

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Сучасні лінгвістичні дослідження переконують у тому, що засоби омовлення кількості детерміновані специфікою позначуваних предметів, типом мислення носіїв мови, інгерентними ознаками конкретної мови. У діалектних текстах відображено ментальність нації, тому вивчити структуру функціонально-семантичного поля кількості можна за умови використання записів зв'язного мовлення діалектоносіїв, що створить підґрунтя для повного й об'єктивного системного опису засвідченого мовного матеріалу. Актуальним є дослідження репрезентації категорії кількості в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя з огляду на специфічність названого ареалу¹ й на відсутність наукових розвідок, присвячених вивченню цієї проблеми на матеріалі діалектних текстів.

Метою статті є докладний аналіз способів і засобів змістового вираження категорії кількості в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя. Матеріалом дослідження послуговували зв'язні діалектні тексти, записані автором та представлені на електронних і паперових носіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість лінгвістів розглядають кількість як широке поняття, що об'єднує різні складники, серед яких найрелевантніші – число, розмір, множинність. У межах функціонально-семантичного поля кількості виокремлюють мікрополя означеної (точної) й неточної (невизначеної, неозначено великої, неозначено малої й приблизної) кількості. На відміну від літературної мови, у якій категорія кількості реалізована за допомогою квантитативності й нумеративності, у зв'язних діалектних текстах представлений лише квантитативний її вияв, притаманний мовним одиницям морфологічного, лексичного, словотвірного, синтаксичного рівнів.

Аналіз діалектних текстів засвідчив, що в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя центр мікрополя означеної (конкретизованої) кількості репрезентують числівники, що в поєднанні з іменниками вказують на кількісно-предметні чи кількісно-часові характеристики: *купили два¹нац'²:ат тис³'ач кирни⁴ча / та зробили хату / ми⁵'н'і було с'емдис⁶'ат год / йак йа в хату тирийшла (Дбр); ¹наместа було обов'язково два¹нади²'ат' разк³'ів (Глн); з йі'йі сп'ідниці⁴ ми⁵'н'і ви⁶ходило дво⁷йе плат⁸' (Вш); ¹п'ід'йишли д²рожд'і два ³рази / у чо⁴тур'і часа / ⁵каже / в⁶стану п'ідоб'їу (Млн); у хату вки¹дають ²кота на тро³йе суток (Ств). Значення точно визначеної кількості вербалізують інформанти, називаючи свої метричні дані, пригадуючи дати важливих подій: ¹во²на два³'ат' ⁴вос'мого ⁵году / а йа п'ят⁶нади⁷'атого (Свр); ¹це було в с'ім²нади³'ат'ім ⁴год'і / бо йа сама ш'існади⁵'атого / то пам'їд⁶тайу (Пв); ¹оце в ²сорок ³ч⁴тв⁵ерт'ім ⁶год'і нас ⁷г⁸д⁹или (Ус); ¹був ²голод ³сорок ⁴шостий / ⁵сорок ⁶с'омий ⁷год (Ус); у ¹три²ди³'ат' ⁴дру⁵гому ⁶ше ⁷й' ⁸голоду ⁹ни ¹⁰було (Лст).*

¹ Докладніше див. працю: Щербина Т. В. Ареалогія середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя: монографія / Т. В. Щербина. – Черкаси: Видавець Андрощук П. С., 2009. – 348 с.

На окрему увагу заслуговують слова інших лексико-граматичних класів, що становлять периферію конкретизованої кількості. Зокрема, це іменники, що мають значення точно окресленої опредмеченої кількості (*десяток, сотня, трійка, п'ятірка*): *уторгувала мати п'ятсот рублів / а сотні а хлібина була* (Лст); *йак ідут' за молоддойу / запр'агайт' коней тройку* (Лкр); *ддла йім дус'аток йдйец' / хай йід'ат' / йа ни забадат'йу на ту пйат'орку* (Жр). У діалектних текстах засвідчено денумеративи, що позначають якісно-числові характеристики предметів: *одинац'атка / д'іс'атка / дв'інац'атка / так сорочки називалис'* (Жр); *йакшо б'ілили дус'атку або тринац'атку / то виробл'али його п'ідр'ад тожсе* (Вх); *було полот'но д'іс'атка і дв'інац'атка* (Ндл); *пил'ушки були з дус'атки* (Рж). Квантитативна семантика притаманна й іншим іменникам, в основі яких – кількісний числівник: *то ж був пйате"ричок лампочка / ше й вос"ме"рика ни було* (Стц); *один син оди'нак / а дочка одна / йак хто скаже* (Бр); *близн'ата і двойн'ата це разниц'а / во'ни разом ни род'ац'а* (Бр).

Якісна характеристика означеної кількості реалізована в прикметниках: *на'мисто було у пйат' ниток / робилос'а з дус'ач:аних ниток / шоб ни порвалос'а* (Нрб), *мужикки ходили / дус'ач:ана сорочка / дус'атчан'і штани* (Кл); *були косинки крипд'ашинов'і / ше ото так повібиват'і / ну / оди'нари'і* (Лст); *йа дитину в двойне од'ігало мотала* (Кр); *с'уди комната ни дуже велика / а с'уди тр'охвугол'ний столик був* (Жр); властиве квантитативне значення й прислівникам, основа яких містить означено-кількісний числівник: *ну так ото марл'а удвоє збирайіц'а / а тод'і зйаже"ц":а* (Млн); *староста попереду йде / і трич'і кругом столу* (Мрв); *то хустка удвоє / а то в одне полотенце / то косинка* (Скл); *с'йгалиса конопл'і / надвоє розд'іл'алис'а / плоск'ін' і мат'ірка* (Глн).

Семантика точно окресленої кількості характерна для термінів на позначення мір ваги, довжини, часу, які в мовленні діалектоносіїв функціонують як самостійно (*йа вс'ігда робила квашу / дце однаково / шо л'ітра кип'ячоїі води / шо л'ітра холодноїі води* (Кл); *свал'ба тиждин' гулалас'а* (Мрв); *треба шоб сутки водо стдйало солодало* (Млн)), так і в поєднанні з числівниками (*кума повин'а полот'но два метри брат'* (Лкр); *гул'али по тиждн'у і по дві нид'іл'і* (Івн); *у нас зимл'і було п'івтора гик'тара / а коли д'ід умйрав / то турит'сав на нас земл'у / та в нас стало дес'ат' з половинойу гик'тар'ів* (Івн); *молода йак засватайіц'а / во'на ш'іс'т' нид'іл' іде в'ц'ому цв'ітку* (Тмш); *йак родит' дитину / ш'іс'т' нид'іл' вода ни п'іде до кри'ниц'і по воду* (Тмш)) або ж із частками (*н'ів'еста ходит' / даже м'іс'ац' у в'інку було* (Пдл)).

Конкретні числові значення в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя мають слова-історизми на позначення різних мір (*у нас корова була / с'ім фунт'ів збили масла* (Дм), де *фунт* «міра ваги, що дорівнює 409, 5 г» (ВТССУМ, с. 1552)), причому частина цих найменувань у словниках літературної мови представлена з іншою, невимірною семантикою. Наприклад, номен *пасмо* у Великому тлумачному словникові української мови подано зі значенням «одна з частин, на які поділена кількість ниток» (ВТССУМ, с. 892), лексема *мотовильник* – «той, хто працює біля мотовила» (ВТССУМ, с. 692), а в говірці с. Лікарівка Олександрійського р-ну Кіровоградської обл. засвідчено використання цих слів як одиниць вимірювання: *мо'йа систра пок'їна Гал'а / ц'а було ни встане / пока ни напр'аде мотовил'ник / це дес'ат' пасм / дце йак'ц'івку повну напр'аде / то в'ней вже мотовил'ник*.

Одним зі складників макрополя кількості є функціонально-семантичне поле неточної кількості. До його структури належать чотири мікрополя кількісної оцінки: неозначено великої (НВК), неозначено малої кількості (НМК), невизначеної й приблизної кількості. Кожне з них має домінанту й периферію. Центральне місце мікрополів НВК й НМК посідають лексичні засоби мовної реалізації цієї категорії, периферію – словотвірні, фразеологічні й синтаксичні засоби; мікрополе невизначеної кількості репрезентують лексичні й синтаксичні засоби, мікрополе приблизної кількості представлено в основному словосполученнями.

Центр мікрополя НВК формує гіперонім «багато» і такі засоби номінації, для яких це значення є єдиним або основним (неозначено-кількісні числівники й прислівники): *л'ент багато* / *хто ск'іл'ки по'четит'* (Мрв); *та то дл'а баб'ів багац'ко р'оботи* (Тмш); *ч'оботи шили / і ми н'мало їх тиришили* (Пдв); *ч'мало молод'аж'і йшло на свайбу* (ЛБ). Кількісні характеристики можуть бути підсилені числівниково-прислівниковими поєднаннями: *б'іл'а в'інка дуже багато л'ент* (Жцв); *йа посл'і воїни по свайбах л'убила сил'но побагато гул'ат* (Тмш); *м'атер'й'а дорога була / а однаково сил'но побагато сп'ідниц'ів носили* (Тмш). Значний ступінь вияву кількісної ознаки (якісної, процесуальної) властивий для слів *гарно, повно, страшно*: *на с'чок в'ата стр'очиц'а гарно товста* (Пст); *п'рийдеш' рано гет' / на покосах повно лист'івок* (Вх); *намиста було повно* (Плв); *в'ін так страшно тужив / і ме^дне ж те^рзайе* (Глн). Дещо слабший вияв неозначено великої кількості репрезентовано за допомогою словотвірних засобів (суфікса *-еньк-*): *о'то стел'ат' на капусту / і ложит' хл'їбину / з'їмою / то п'ідсипайут' густен'ко* (Крсп); *музик / то йіс'т' гарнен'ко* (Мт).

Варіативними (фонетичними і словотвірними) найменуваннями-прислівниками в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя представлено значення «здебільшого»: *вд'ївала шо було / ну б'іл'ш плат'а* (Вш); *там по'п'іл б'іл'ше гр'ічаний* (Плв); *ст'ійт' тут чи с'є'стра / чи подруга там й'ака / ну / б'іл'ше р'ідн'а* (Мрв); *носили пост'ли б'іл'ше вс'ого рус'к'і* (Прт); *коли буде свайба / на й'аке там / б'іл'шис'т' на Р'із'во с'ходилис' та балакали* (Ус); *ч'оботи були харош'і / а нам бот'інки / на каблук'у б'іл'шин'ко* (Блц); *с'ір'ак зде^дб'іл'шого був б'є'з п'ідкладки / шап'ки зде^дб'іл'шого / в'б'іл'шос'т' с'укна* (Глн); *с'вита / це поб'іл'шинств'о мужі'ки носили / в'ал'анки б'іл'шинств'о були бит'і* (Ол); *ж'інки бол'ш'інств'о б'ос'і ходили* (Лвц); *до в'інка л'енти ч'іт'л'алис'а разош'в'етн'і / бол'шинств'о красн'і* (Кл); *тод'і поб'іл'ше руками шили* (Дбр).

До периферійних засобів вираження НВК належать прикметники, що називають параметри предметів з огляду на їхню квантитативну семантику: *у нас с'ім'я вилика була* (Нрб); *великий платок / той шо назад кр'їями* (Лкр); *с'тавили стовп такий сил'ний* (Жр); *й'ак сушит' плат'ки / то повин дв'ір* (Стц); *дружко р'іже отакий же книш' здоровий / і в'ін й'ого р'іже* (Кт); *в'ставл'али клинц'а с'уд'и / шоб ширш'і були рукава* (Прг); *на каблук'у ни було / а такий широчен'кий п'ідбор був* (Прг); *така шоб гарно довга солома була* (Тшк). Маркування кількісно великої ознаки властиве й для іменника *маса*: *л'ент багато було / й'ак'і хоч / маса / в'однойі п'ят'нац'ат' / а в'другой' дес'ат' / а в'трет'ойі ше б'іл'ше / й'ак'і в'кого йе* (Ус), а також для давнього числівника *т'ма* з конкретним числовим значенням (десять тисяч), який пізніше став іменником на позначення неозначено великої кількості: *т'ма народу с'ходилас' на свал'бу* (Тр).

Для діалектного мовлення носіїв говірок середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя характерне використання займенників як одного з периферійних засобів вираження НВК. Зокрема, з категорією кількості пов'язані займенники *всі, кожний, будь-який*, оскільки позначають всю сукупність елементів якогось класу (*всі*) чи один із елементів цієї сукупності (*кожний, будь-який*): *то ранче все сво'є / а те^дпер ус'о купл'айут'* (Дбр); *бат'ко забрав ус'і плат'ки та одв'із у Б'ілорус'й'у* (Пдр); *ддл'ішла до того с'толика / шарт'нула за но'жску і побилас' чисто вс'а посуд'а* (Жр); *в'кажд'у хату молода йде* (Дібр). Семантика невизначено великої кількості притаманна займеннику *такий (отакий)*, який інформанти використовують з метою підсилення: *ни готували такого зараз бл'уд'ів / й'ак коліс'* (Прг); *так'і зав'ітр'ухи / шо с'н'ізу того / ох* (Хт); *ж'ито було довге / от'аке* (Крсп).

Лексичне вираження НВК характерне й для дієслів. Слова цього лексико-граматичного класу номінують не саму кількість, а відображають динаміку кількісних відношень у бік збільшення: *п'риход'у з р'оботи / і мазат' / і с'т'ірат' / й'істи т'іки ни варила / а то все / все / нар'обилас'а* (Плв); *а баб'ів же нас'ходилос'а* (Кр); *заставили у'же столи / тод'і с'їдат' об'ідат'* (Прт); *тод'і багато д'ітей водили / бо розводили їх* (Дбр).

Як периферійний засіб вираження НВК розглядаємо фразеологічні одиниці зі значенням великої необчислюваної кількості просторових і часових характеристик: *п'їшла св'їт заоч'ї / шоб і ни бачит' його* (Лз); *нос'ки / чулки / це спокон в'їков і було* (Івн); *к'вашу йа часто й густо робила / а тїпер ни робл'у* (Лкр); *в'їн ве'тл'їкаре'м ден' при дн'ї / на робот'ї ден' і'ночу* (Стц).

Репрезентанти мікрополя неозначено малої кількості так само розподілено на центр і периферію. Щоправда, лексичних засобів вираження НМК, на відміну від НВК, у говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя менше. Зокрема, в аналізованих діалектних текстах не засвідчено займенників, дієслів, фразеологічних одиниць із зазначеною кількісною семантикою, що, ймовірно, пов'язано зі специфікою оповіді, прагненням інформанта привернути увагу слухача, увиразнити, вияскравити головні моменти у своїх спогадах, використовуючи збільшувальні квантитативні оцінки.

Осередок мікрополя НМК формує гіперонім «мало», значення якого представлене неозначено-кількісними числівниками, рідше – прислівниками *мало, трохи*: *зараз йак свай'би / так там і столу мало* (Блц); *звар'ат' картопл'у з м'їасом / там ше й м'їаса мало* (Блц); *те'пер там л'удей гет' мало* (Хт); *ше йак менше стїран'а / то н'їчого* (Блц); *йак пїкли хл'їб / то лішали трохи т'їста / і тод'ї завдавали* (Нрб); *хто багатий / то багато ч'їл'али разк'їв / а хто б'їдн'їший / то менче було* (Пв). Словотвірні засоби можуть підсилювати семантику неозначено малої кількості: *те грош'ї / те коноплїв трохи / а те полот'на трошки* (Дбр); *трошки соли / борошна / і салом зажарит'* (Пнч); *запарку в'їат' зроби / тр'їшки сахар'ц'у* (Пгр); *натерти картопл'ї / а тод'ї туди троше'чки / грамул'ку соди* (Івц); *було все потрошку п'їсл'а войни* (Пнк); *зубц'ї так'ї / р'їзала потрошки* (Дбр); *це ж каблук'чок чуточку так витуклий* (Івц); *були ширст'ан'ї платочки / але р'їден'ко в'їкого* (Пдр).

Периферійними засобами вираження НМК є прикметники, квантитативну семантику яких увиразнюють суфікси здрібності: *була в нас ма'нен'ка ко'ровка* (Крсп); *так'ї були каралїки малесин'к'ї* (Прг); *ни тїли так / колїс' так'ї ма'н'їн'к'ї чароч'ки були* (Прг), а також іменники *крапля, ковток*: там *крапл'у того сахар'ц'у / а то й так йїли ту к'вашу* (Снк); *хоч ко'вток води тїїнеш' / і знов до молотарки / ох і робили* (Сб).

Мікрополе невизначеної кількості в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя репрезентують іменники, які виражають кількісні відношення поліаспектно та різнонаправлено. Зокрема, засвідчено лексеми, що екстеріоризують невизначену кількість у «чистому» вигляді, безвідносно до квантитативних оцінок: *були так'ї год'а / шо в пост'лах ходили* (Снк); *оце у мене у мене отак'ї год'и* (Прт); *м'їса'ц'ї там ми'н'ї ни зашч'їтали в стаж* (Лб). Семантика невизначеної кількості реалізована й на синтаксичному рівні – словосполученнями, утвореними за моделлю *род. відм. ім. + займ.*: *чир'воне на'мисто разк'їв с'т'їки* (Стц); *йа ходила й на хори / й на крилас год'їв ст'їки* (Стц); *тїпер оце год'їв с'т'їки ни ч'у* (Івн); частинами складного речення: *йа вже розч'їнила / ск'їл'ки ми'н'ї ну'жно* (Дм); *п'їдклад'їш конопл'ї / с'т'їки ти воз'миш / і бїєш* (Лкр). Інколи такі синтаксичні одиниці сприймають із семантикою невизначеної кількості лише респонденти, а для інформанта вони мають значення точно окресленої кількості: *оце ск'їл'ки доц'ї: і год' / с'т'їл'ки й мак'їтр'ї* (Ндл).

Функціонально-семантичне мікрополе приблизної кількості в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя репрезентоване на синтаксичному рівні. Його реалізують словосполучення кількох структурних різновидів. Найпоширеніша в діалектних текстах конструкція *род. відм. ім. + власне кількісний числівник*: *нат'чу то'нен'ко валу / та простелїмо / моташок дес'ат' / чи й б'їл'ше* (Івн); *ту запарку завдай / то раз'їв три з'їїде / або й чотир'ї* (Пгр); *у мене в жакет'ї рубл'їв два'ц'ат'* (Цб); *ол'її трошки л'ем / буває і смал'ц'у трошки / і воно час'їв три постійт' / сходить* (Лб); *п'їдиш туди на дн'їв три та пир'їробиш* (Ос); *таке на'мисто аж с'уди / разк'їв ш'їс'т'* (Кв); *на об'їд кличе об'їдат' / прийшло душ' дес'ат' / а ранче приходило густо* (ВЯ); *валок / воно метр'їв ш'їс'т' в'їс'їм* (Пдв); *раз'їв три з'їїде /*

або й **чотир'ї** ни м'їша (Пгр); **їак на**кидали **р'ад'їв двац':ам** / **їжатка** **ї**ходе (Івн); **в**сил'у **ї**ложичк'їв **дв'ї** / **с**к'їл'ки м'їні **т**реба (ТБ); **це ш**читалас' **т**олока **ї**топтана / **пр**остойала **в**она **н**їд'їл'ї **дв'ї** / **п**отом **в**оно **з**асохло (Тшк); **їа п**їшла у **ї**год'їв **ч**отирнац'ам' / **ни** було **їак с**їд'їт' (Крсп); **їїд**ут' **в**їн'чац'а / **їїде п**їд'їд **п**їятнац'ам' (Мрв). Різновидом названої конструкції є іменниково-числівникові сполучення з прийменниками *на, з, до*: **в**їн **ст**ар'їшчий **б**ув **ї**год'їв **на п**їят' (Дбр); **т**їке **к**оротен'ке / **а т**од'ї **з на** **т**ри **п**ал'ц'ї **н**акладалос' / **п**асок **чи** **їак** (Вх); **п**ал'ц'їв **на** **д**ва **п**ойасок (Івн); **н**дмисто **б**уло **з** **б**аб'ками / **р**азочк'їв **с':їм** (Кнж); **в**їр'овки **ї**метр'їв **з** **п**їят' / **об**мотки **це** **т**рико'тажне / **с**ант'їмитр'їв **з** **д**в'їнац'ам' **ш**ирїни (Пдв); **т**їка **в** мене **б**ула **м**їк'їте'рка **з** **на** **ч**отир'ї **л'ї**три (Дм); **х**лотц'ї **х**одили **ї**год **до ш**їснац'ати **б**їз **ш**тдн'їв (Ндл). Значення приблизності в таких словосполученнях можуть підсилювати службові слова *десь, мабуть*: **п**олот'но **т**їке **д**овге **р**обили / **ї**метр'їв **д**ес' **з** **д**ес'ам' (Ос); **о**це **д**ес' **на** **п**ал'ц'ї **д**ва **с**орочку **в**їдно (Рж); **п**ри м'їн'ї **це** **в**она **д**ес' **ї**з **м**їс'ац' **ї**мабут **п**роїшла (Жр); **с**їпали **м**и / **с**їпали / **н**їд'їл'ї **д**в'ї **ї**мабут' **т**ам **п**робуїли (Жр); **т**їкий **в**їшїтий **р**уш'ник / **б**ув **м**ат' **ї**метр'їв **з** **т**ри (Кн).

Представлені в мовленні діалектоносіїв і порівняльні конструкції *як + на + знах.* відм. ім. (числ.): **о**чкур'ї **б**ули **т**овст'ї / **т**їк'ї **їак** **на** **п**алиц' (Плв); **їак** **на** **д**ва **п**ал'ц'ї / **от**їкий **ш**нур (Плв); **л'є**нти **п**лїту / **ш**їроку **т**їку / **їак** **на** **т**ри **п**ал'ц'ї (ТБ).

Інший різновид словосполучень зі значенням приблизної кількості репрезентують поєднання числівників зі сполучником *чи* (*чи ... чи*): **ї**зараз **з**р'їже **б**їка **т**їкого / **чи** **с**вїн'у **чи** **д**в'ї (Ос); **к**итїа'чноїу **в**оддоїу / **уз'а**ла **п**рїз'їрїшч **чи** **д**в'ї (Лкр); **с**к'їл'ки м'їн'ї **т**реба **п**їд'їт' **д**їпарку / **ш**об **п**олучїлїс'а у **ї**мене **чи** **п**їят **чи** **ш**їс'т' **чи** **с'**їм **х**л'їбїн (Дм); **с**тавл'аїут' **на** **ст**олї **чи** **п**о **д**в'ї **чи** **п**о **т**ри **чи** **п**о **ч**отир'ї **м**їски / **ї**їїли **г**ур'том (Пл); **т**а **п**ожїлї **д**ва **чи** **т**ри **м**їс'ац'ї (Сс); або без службових слів: **г**ул'али **д**ва **т**ри **д**н'ї **ї**саме **ї**їл'ше (Пл); **о**це **м**їк'їтра / **а** **в** мене **д**ев'їатїро **д**ес'атїро **ї**з **м**їк'їтри **в**їходїт' **ї**гарн'їх (Свр).

Висновки. Специфіку вияву формально-семантичного поля кількості в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя репрезентує його розподіл на мікрополя означеної (точно окресленої), неточної (невизначеної, неозначено великої, неозначено малої, приблизної кількості). Кожне з них має ядро й периферію. Центр категорії кількості формують лексичні засоби вираження, зокрема числівники (означено-кількісні й неозначено-кількісні), кількісно-означальні прислівники, іменники. Периферійні – прикметники, займенники, дієслова, а також словотвірні, фразеологічні, синтаксичні одиниці. Особливостями вербального вираження категорії кількості в досліджуваному ареалі є переважання гіпероніма «багато», використання в значенні слів з вимірною семантикою тих мовних одиниць, які в літературній мові не мають квантитативних характеристик; функціонування фонетичних і словотвірних варіантів кількісних найменувань. Перспективою подальших досліджень стане вивчення формального аспекту категорії кількості в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя.

Умовні позначення говірок

ВЯ – Велика Яблунівка, Тш – Ташлик, См – Самгородок, Мк – Макіївка, БМ – Будо-Макіївка, Пст – Пастирське Смілянського р-ну; Лз – Лозоватка, Сг – Сигнаївка, Мт – Матусів, Лб – Лебедин, Кр – Кримки, Жр – Журавка, Сб – Собоївка, Кв – Кавунівка Шполянського р-ну; Кн – Княжа Звенигородського р-ну; Рг – Райгород, Мх – Михайлівка, Рб – Ребедайлівка, Бл – Баландине, Тм – Тимошівка Кам'янського р-ну; Пг – Погорільці, Рз – Розсошинці, Ів – Іванівка, Ст – Стецівка Чигиринського р-ну; Вк – Вікніне, Пч – Пальчик, Яр – Ярошівка, Птр – Петраківка Катеринопільського р-ну; Ос – Острівець, Лд – Ладжинка, Дбр – Доброводи, Дб – Дубова Уманського р-ну **Черкаської обл.**; Ск – Скаліва, Нр – Нерубайка, Пдв – Підвисоке, Нд – Надлак, Клн – Калинівка, Вш – Вільшанка Новоархангельського р-ну; Прг – Перегонівка Голованівського р-ну; Вх – Вільхове, Сн – Синьки Ульяновського р-ну; Пнк – Пенькіне, Кпт – Капітанівка, Тр – Турія, Тшк – Тишківка, Ос – Оситняжка, Бр – Бурти, Дбр – Дібрівка, Мр – Мартоноша, Лст – Листопадове, Шп – Шпакове, Пч – Панчеве Новомиргородського р-ну; Ус –

Успенівка, Пл – Паліївка, Креп – Краснопілка Маловисківського р-ну; Тр – Триліси, Ств – Ставидла, НО – Нова Осота, НВ – Нижчі Верещаки, Івг – Івангород, Сс – Соснівка, Хн – Хайнівка, Свр – Северинівка, Кт – Китайгород Олександрівського р-ну; ТБ – Талова Балка, Гл – Глинськ, Пд – Подорожнє, Бл – Білецьківка Світловодського р-ну; Крс – Красносілля, Івц – Іванківці, Цб – Цибулеве, Дм – Дмитрівка Знам'янського р-ну; Кцв – Куцеволівка, Мл – Млинок, Мр – Мар'ївка, Вщц – Вишневіці Онуфрійівського р-ну; Кс – Косівка, Лкр – Лікарівка, Ндг – Недогарки, Ол – Олександрівка, Прт – Протопопівка Олександрійського р-ну **Кіровоградської обл.**; Пв – Павлівка Верхньодніпровського р-ну **Дніпропетровської обл.**

Умовні позначення джерел

ВТССУМ – Великий тлумачний словник української мови (з додатками і доповненнями) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

Список використаної літератури

1. Бобкова Т. В. Структура семантичного поля поняття QUANTITY / Т. В. Бобкова // eprints.zu.edu.ua/4186/1/vip51_5.pdf.
2. Гажук-Котик Л. Г. Словозміна іменних частин мови в українських говірках Північної Буковини : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Л. Г. Котик. – Чернівці, 2009. – 14 с.
3. Делюсто М. С. Граматика говірки у світлі тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. С. Делюсто. – К., 2010. – 20 с.
4. Єгорова О. І. Лінгвокогнітивні аспекти актуалізації невизначеної кількості в англomовному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. І. Єгорова. – Херсон, 2012. – 20 с.
5. Єгорова О. І. Морфемні засоби вираження визначеної / невизначеної кількості / О. І. Єгорова // Матеріали VII Міжвузівської конференції молодих учених (27–28 квітня 2009 р.). – Донецьк : ДонНУ. – Т. 1. – 2009. – С. 74–76.
6. Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных : на материале современного английского языка. – М. : ИЯ РАН, 1992. – 216 с.
7. Маглакелидзе Ж. Г. Семантика высказываний с числительными / Ж. Г. Маглакелидзе // Сб. науч. тр. – Моск. пед. инст. иностр. язык. – 1989. – Вып. 339. – С. 32–40.
8. Норкина Л. Ж. Языковые средства выражения качественных характеристик в контексте : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1984. – 24 с.
9. Рычкова Е. Л. К вопросу о лексико-семантическом выражении количественности в современном русском языке [Текст] / Е. Л. Рычкова. – Казань : Высшая школа, 2003. – С. 25–26.
10. Самочорнова О. А. Логіко-граматична категорія кількості та лексичні засоби її вираження в сучасній англійській мові / О. А. Самочорнова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – № 56. – С. 185–188.
11. Семененко О. Ю. Функціонально-семантичне поле неозначеної кількості в українському поетичному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Ю. Семененко. – Одеса, 2011. – 20 с.
12. Слободцова І. В. Лексико-граматична група слів, яка виражає поняття viel «багато» / wenig «мало» в німецькій мові (діахронічне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. В. Слободцова. – Одеса, 2001. – 19 с.
13. Ходикіна І. Особливості словозміни числівника у говірці Північного Приазов'я / І. Ходикіна // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012. – Вип. 56. – Ч. 1. – С. 148–143.
14. Шабі С. Номени неконкретизованої квантитативності у структурі лексико-семантичного поля кількості української казки / С. Шабі // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк. – 2011. – С. 137–140.
15. Швачко С. О. Семантичне навантаження денумеральних одиниць / С. О. Швачко // Зб. наук. праць : мовні концептуальні картини світу. – К., 2002. – № 7. – С. 522–527.

Одержано редакцією 03.03.14

Прийнято до публікації 04.03.14

**Вербализация категории количества в говорах
среднеподнепровско-степного пограничья**

В статье на материале диалектных текстов исследованы особенности вербального выражения количества в говоре среднеподнепровско-степного пограничья. В отличие от литературного языка, в котором категория количества реализована с помощью количественности и нумеративности, в связных диалектных текстах представлено лишь количественное ее проявление на лексическом, морфологическом, словообразовательном, синтаксическом языковых уровнях. В разведке осуществлен анализ способов и средств проявления категории количества в говоре среднеподнепровско-степного пограничья, описана структура наименований с количественным значением, исследована их производительность. Центр функционально-семантического поля количества в анализируемом ареале представляют лексемы со значением точно очерченного количества (числительные, существительные и наречия). Особое внимание обращено на измерительные (параметрические) лингвистические единицы, которые реализуют семантику неточного количества, представленную микрополями неопределенно малого, неопределенно большого, неопределенного и приблизительного количества.

Ключевые слова: категория количества, точное, определённое количество, неточное количество, неопределенно малое количество, неопределенно большое количество, неопределенное количество, приблизительное количество, среднеподнепровско-степное погранижье.

Т. V. Scherbina

**Verbalization of category of number in the dialects
of mid-upper –Dnieper and Steppe border**

The peculiarities of verbal expression of number in the dialects of mid-upper –Dnieper and Steppe border based on the dialectic texts are researched in the article. Contrary to the literal language, where the category of number is realized by means of number and numeration, in coherent dialectic texts only its quantitative expression is performed which is based on the lexical, morphological, syntactical and word formative levels. The analysis of methods and means of revealing the category of number in the dialects of mid-upper-Dnieper and Steppe border is researched, the structure of denominations with quantitative meaning is described and their productivity is indicated. The center of functional and semantic field of number in analysed area is lexemes with the meaning of precisely determined number (numerals, nouns and adverbs). Measuring linguistic units that realize semantics of inaccurate number represented by microfields of indefinite small, indefinite large, unfixed and approximate number are paid attention to in the article.

Key words: category of number, definite number, inaccurate number, indefinite small number, indefinite large number, unfixed number, approximate number, dialectic text, dialects of mid-upper-Dnieper and Steppe border.

УДК 811. 161. 2'282

Т. П. Кукса

**НАЗВИ ГАРБУЗОВИХ РОСЛИН
В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ КРИМУ**

У статті здійснено системний опис назв гарбузових рослин в українських говірках Криму. У ній проаналізовано репертуар, структурну організацію флорономенів у межах мікропарадигм. Встановлено лексичну, граматичну та словотвірну варіативність, зумовлену гетерогенністю українських говірок Криму і контактами діалектоносіїв з іншомовним оточенням. Виявлені системні зв'язки компонентів, зумовлені наявністю зон семантичного синкретизму лексем, словотворчими зв'язками; полісемія окремих лексем та семантичні зрушення. Розкрито специфіку поширення і функціонування засвідчених назв. Серед зафіксованих репрезентантів – однослівні назви, атрибутивні та субстантивні словосполучення і пропозитивні структури, що свідчать про незавершеність процесів номінації.